

ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АУДИТУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ПРИ ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Обґрунтовано необхідність здійснення аудиту при інвестиційній діяльності промислових підприємств, розкриті основні аудиторські процедури при додатковій емісії акцій акціонерних товариств, визначена основна нормативна база при аудиторській перевірці вторинної емісії для залучення інвестицій.

Вступ. Економічна ефективність діяльності підприємств, забезпечення високих темпів їх розвитку, підвищення конкурентоздатності як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках значною мірою визначаються рівнем і діапазоном їх інвестиційної діяльності. Одним з розповсюджених на сьогодні елементів інвестиційної діяльності підприємств являє собою ринок цінних паперів – особливий сектор господарювання, пов'язаний із забезпеченням підприємств фінансовими ресурсами, який стимулює мобілізацію капіталів, забезпечує перерозподіл коштів між різними галузями економіки.

Постановка проблеми. У зв'язку з необхідністю залучення іноземного капіталу в економіку України та, зокрема, додаткового капіталу для фінансування довгострокових капітальних вкладень, реконструкції та модернізації виробництва підприємства (акціонерні товариства) прагнуть збільшувати свої статутні фонди як ознаку їх фінансової стабільності та надійності. З цією метою відкритими акціонерними товариствами проводяться додаткові випуски акцій – вторинні емісії.

За даними Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – ДКЦПФР), протягом останніх двох-трьох років обсяги випуску цінних паперів зростають у середньому у 1,5-2 рази. Найважливішим джерелом залучення фінансових ресурсів на ринку цінних паперів у 2007 році виступали такі види цінних паперів, як акції, облігації підприємств та інвестиційні сертифікати. Так, порівняно з

2005 роком обсяг зареєстрованих ДКЦПФР випусків акцій збільшився у 2 рази та станом на 31.12.2007р. склав 50,0 млрд. грн. [9; 120].

Оскільки випуск акцій – процедура достатньо складна, необхідно уважно вивчити всі особливості діючого законодавства. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки ефективної методики аудиту цінних паперів з урахуванням вимог національних стандартів обліку та міжнародних стандартів аудиту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам удосконалення методології обліку та аудиту цінних паперів в акціонерних товариствах приділяється в наш час значна увага. У роботах І.Пилипенко, М.Білухи, О.Богатко, Ф.Бутинця, О.Величко, М.Вонаренка, С.Голова, Н.Дорош, В.Єфіменка, Г.Кірейцева, В.Козака, М.Коцурпатога, Н.Пономарьової, М.Кужельного, В.Палія, М.Пушкаря, О.Редько, В.Сопка та інших провідних вчених досліджуються важливі теоретичні та практичні аспекти вдосконалення обліку та аудиту в сучасних умовах господарювання, а отримані наукові результати мають сучасний характер, відображають ґрунтовне розуміння проблем, пов'язаних з трансформацією системи аудиту, а також є базою для подальшого вивчення, систематизації та узагальнення наукових знань в цій сфері.

Однак, викладені ними результати досліджень щодо конкретизації методики аудиту інвестиційної діяльності, зокрема інструменту додаткової емісії акцій, є недостатніми. Отже, в цій статті будуть розглянуті основні етапи додаткової емісії для залучення інвестицій та особливості аудиту таких емісій.

Виклад основного матеріалу дослідження. До джерел інформації, що використовуються при аудиті об'єкту, що розглядається, включають в себе [5; 103]:

– джерела внутрішньої інформації (фінансова звітність; реєстри синтетичного та аналітичного обліку, первинні документи (проспекти емісій, прибуткові та видаткові ордера, платіжні доручення та ін.);

– джерела зовнішньої інформації (основна нормативно-законодавча база);

– джерела робочої інформації (інвентаризаційний опис цінних паперів та бланків суворої звітності, акт інвентаризації розрахунків з кредиторами по дивідендам та доходам та ін.).

Відповідно до п.1 ст. 1 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” (далі – Закон про цінні папери) емісія – це установлена законодавством послідовність дій емітента щодо випуску та розміщення емісійних цінних паперів.

Процедуру емісії цінних паперів у разі відкритого (публічного) та закритого (приватного) їх розміщення описано у розділі IV Закону про цінні папери.

Отже, для залучення фінансових ресурсів більшість акціонерних товариств проводять додаткову емісію акцій. В результаті – збільшується розмір їх статутного капіталу. Необхідно відмітити, що відповідно до ст.1, Глави 1, Розділу II Положення про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного капіталу акціонерного товариства, джерелами збільшення розміру статутного капіталу акціонерного товариства можуть бути додаткові внески, реінвестиція дивідендів, спрямування прибутку до статутного капіталу.

В нашому випадку розглядаємо варіант збільшення статутного капіталу акціонерного товариства за рахунок додаткових внесків, що здійснюється шляхом збільшення кількості акцій існуючої номінальної вартості та їх розміщення.

Загалом процедура збільшення статутного капіталу в акціонерних товариствах обох типів (закритого та відкритого) відрізняється від процедури збільшення статутного капіталу в товаристві з обмеженою відповідальністю. В акціонерному товаристві це зробити значно

важніше, дорожче та довше, оскільки статутний капітал акціонерного товариства розподілений на певну кількість акцій визначеною номінальною вартістю та для його збільшення необхідно або збільшувати кількість акцій, або їх номінальну вартість.

Слід пам'ятати, що відповідно до ст.156 Цивільного кодексу України та ст.38 Закону України “Про господарські товариства” (далі – Закон про господарські товариства) акціонерне товариство має право збільшувати статутний фонд, але тільки у випадку якщо усе раніше випущені акції повністю оплачені за вартістю не нижче номінальної. Тому аудит чергової емісії акцій починається, як правило, з підтвердження факту повної сплати акцій попередніх випусків. З цією метою аудитором перевіряється реєстр власників іменних цінних паперів, що веде незалежний реєстратор (юридична особа-професійний учасник ринку цінних паперів, діяльність якого передбачає отримання ліцензії ДКЦПФР та включає збирання, фіксацію, обробку, зберігання та надання даних, які складають систему реєстру власників іменних цінних паперів, щодо іменних цінних паперів, їх емітентів та власників, а також виконання інших функцій). До реєстру включаються акціонери після сплати ними акцій емітента. Як правило, реєстр акціонерів ведеться у вигляді бази даних особових рахунків власників іменних цінних паперів із застосуванням спеціальних програм.

Структура таких баз досить велика (докладні дані по кожному власнику іменних цінних паперів). Тому у паперовій формі реєстр акціонерів формується на вимогу емітента не частіше одного разу у квартал і обов'язково перед загальними зборами акціонерів за підсумками року і у випадку ухвалення рішення про збільшення розміру статутного фонду. При цьому по акціонерах вказуються основні дані – найменування власників акцій, їх паспортні дані, кількість акцій у власності даного акціонера, вартість пакета акцій кожного акціонера й частка у відсотках кожного акціонера в статутному фонді емітента.

Аудитором перевіряються також первинні документи по сплаті акціонерами акцій

попередніх випусків, своєчасність внесення оплати, оскільки ст.33 Закону про господарські товариства за час прострочення передбачена штрафна санкція – 10% річних від суми простроченого платежу. Особливу увагу слід приділяти оплаті акцій майном акціонера: у випадку внесення іноземної інвестиції у вигляді обладнання варто перевірити документи на передачу даної інвестиції до статутного фонду підприємства (договори купівлі - продажу пакетів акції іноземним інвесторам зі вказівкою курсу покупки акцій при перерахуванні іноземної валюти у валюту України (курс валюти повинен бути встановлений не вище офіційного курсу НБУ на момент укладення такого договору), акти прийому-передачі інвестиції до статутного фонду акціонерного товариства, що складаються на підставі даних митних декларацій, висновків незалежних експертів про вартість внесеного в статкування, а також документів про реєстрацію іноземної інвестиції в державній адміністрації протягом трьох робочих днів з моменту фактичного внесення).

Наступним етапом аудиту підписки на акції чергового випуску є перевірка протоколу загальних зборів акціонерів, у якому повинні бути зазначені:

– ухвалення рішення про збільшення статутного фонду акціонерного товариства (відповідно до ст. 156 Цивільного кодексу України, рішення про збільшення Статутного капіталу приймається вищим органом товариства – загальними зборами. Це питання віднесено до виключної компетенції загальних зборів акціонерів і не може бути передано ними для рішення другими органами товариства);

– спосіб збільшення розміру статутного фонду - емісія акцій або збільшення номіналу акцій (як правило, додатковий випуск акцій проводиться при збільшенні статутного фонду з метою залучення додаткових ресурсів до господарського обігу товариства);

– мета збільшення статутного фонду (враховуючи інтереси кредиторів та акціонерів, згідно п.2 ст.156 Цивільного кодексу України та ст.34 Закону про

господарські товариства забороняється випуск акцій для покриття збитків, пов'язаних з господарською діяльністю. У зв'язку з цим в інтересах вищезазначених осіб аудитор може здійснити процедури щодо підтвердження беззбитковості протягом останніх трьох років або з початку діяльності ВАТ);

– кількість і види акцій, що випускаються, їхній номінал і загальний обсяг емісії;

– спосіб розміщення акцій (відкрита чи закрита підписка на акції);

– порядок проведення відкритої підписки на акції;

– дата початку та закінчення підписки на акції (строк відкритої підписки не може перевищувати шести місяців відповідно до ст.30 Закону про господарські товариства; згідно п.3 ст.33 Закону про цінні папери емітент повинен закінчити відкрите (публічне) розміщення цінних паперів у строк, передбачений рішенням про їх відкрите (публічне) розміщення, але не пізніше ніж протягом одного року з дня початку розміщення);

– порядок проведення оплати за акції під час проведення відкритої підписки;

– порядок підведення підсумків відкритої підписки на акції й реєстрації випуску акцій у ДКЦПФР;

– порядок повернення зайвої підписки;

– переважне право акціонерів при проведенні додаткового випуску акцій;

– тощо.

Необхідно звернути увагу, що емітент подає до ДКЦПФР для реєстрації проспект емісії тільки у разі відкритого (публічного) розміщення цінних паперів. Одночасно з реєстрацією проспекту емісії цінних паперів згідно п.6 ст.30 Закону про цінні папери ДКЦБФР реєструє випуск цінних паперів. Емітент не має права змінювати прийняте рішення про розміщення цінних паперів у частині обсягу прав за цінними паперами, умов розміщення та кількості цінних паперів одного випуску, крім випадків, передбачених законами і нормативно-правовими актами Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

У випадку проведення відкритої підписки емітент зобов'язаний подати для реєстрації до ДКЦПФР інформацію про випуск цінних

паперів (підписану емітентом та торговцем цінними паперами), що містить дані про емітента, опис ділової активності емітента, засвідчений аудитором, насамперед, дані про виробництво, реалізацію, наукові дослідження та інвестиції, а також дані про емісію цінних паперів. Окремо виділяються фактори ризику в діловій діяльності емітента (у 90% інформації, опублікованих в офіційних виданнях, як основні фактори ризику вказується нестабільність податкового законодавства та недосконалість законодавчих і нормативних актів).

В обов'язки аудитора на даному етапі проведення аудита емісії акцій входить перевірка правильності процедури проведення відкритої підписки на акції, дотримання строків проведення підписки на акції та своєчасності сплати (перевірка банківських та касових документів).

Не пізніше, ніж через п'ятнадцять днів з дня реєстрації змін до Статуту в органах державної реєстрації емітент подає до ДКЦПФР звіт про результати відкритого (публічного) розміщення цінних паперів, що затверджується на загальних зборах акціонерів за підсумками відкритої підписки на акції. Звіт про результати випуску акцій також повинен містити певну інформацію, повинен бути підписаний емітентом, торговцем цінними паперами (якщо емітент користується його послугами) та аудитором (аудиторською організацією) і засвідчений їх печатками.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що позитивні результати перевірки незалежного аудитора можуть суттєво впливати на рівень інвестиційної активності вітчизняних підприємств. У зв'язку з тим, що теорія і практика аудиту в частині вивчення достовірності та законності діяльності по залученню додаткових коштів є недостатньо освітленими, ці питання залишаються досить актуальною темою дослідження.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. №435-IV, в редакції від 31.05.2007р.

2. Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006р. №3480-IV.

3. Закон України “Про господарські товариства” від 19.09.1991р. №1576-XII, зі змінами та доповненнями, в редакції від 27.04.2007р.

4. Положення про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного капіталу акціонерного товариства, затвердженого Рішенням ДКЦПФР від 22.02.2007р. №387.

5. Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів, затверджене Рішенням ДКЦПФР від 17.10.2006р. № 1000.

6. Гончаренко О.О. Облік та аудит інвестиційної діяльності (на прикладі підприємств швейної промисловості). Автореф-т дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук. – К., 2005. – 20с.

7. Ермак Ю.А. Особенности аудита ОАО при эмиссии акций для привлечения инвестиций / Ермак Ю.А., Василенко Л.Н., Кушпит В.М. // Придніпровський науковий вісник. Економіка. – 1997. - №53. – с. 1-9.

8. Іслева А.А. Робочі документи аудитора під час перевірки цінних паперів / А.А. Іслева / Науковий вісник Держ.акад.статистики, обліку та аудиту. – 2007. - №2. – с. 26-31.

9. Нестеренко І.І. Стан фондового ринку України і перспективи його розвитку // Матеріали Європейського форуму бухгалтерів та аудиторів'2008: м.Київ, 30-31 травня 2008 р. – Київ.: Б.в., 2008. – 301с.

10. Пономарьова Н.А. Облік та аудит цінних паперів (на прикладі акціонерних товариств машинобудівного комплексу). Автореф-т дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук. – К.: ДАСОА, 2005. – 21с.

ЛІСІНА Вікторія Юріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічного аналізу та обліку Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”

Наукові інтереси:

– аудит, інвестиційна діяльність, цінні папери